

Successierechten dekken groot deel kosten vergrijzing

Door de vergrijzing komen de overheidsfinanciën volgens het Centraal Planbureau (CPB) vanaf 2040 in zwaar weer terecht. Het CPB adviseert de komende kabinetten daarom tot 11 miljard euro aan besparingen op de begroting door te voeren. Maar het CPB houdt er geen rekening mee dat de sterk stijgende belastinginkomsten uit successierechten al een groot deel van de kosten van de vergrijzing zullen dekken.

Het CPB voorziet door de groei van het aantal ouderen ten opzichte van de beroepsbevolking een toename van de overheidsuitgaven aan AOW en gezondheidszorg. Daar tegenover staat een stijging van inkomstenbelasting uit pensioeninkomens alsmede een toename van de indirecte belastinginkomsten door een stijgende consumptie van de ouderen. Maar die extra inkomsten zijn onvoldoende om de stijging van de uitgaven te compenseren. Daarbij dalen de aardgasbaten voor de overheid ook nog eens in deze periode (Van Ewijk et al., 2006). Volgens het CPB loopt bij ongewijzigd beleid de staatsschuld jaarlijks op en samenhangend daarmee ook de rentelasten op. De bovengrens voor de staatsschuld van zestig procent van het bruto binnenlands product (bbp), die in het Verdrag van Maastricht is vastgelegd, komt dan snel in zicht. Tabel 1 geeft de verwachtingen van het CPB in percentages van het bbp weer. Bij ongewijzigd beleid dreigt de staatsschuld na 2020 uit de hand te lopen.

De post 'Indirecte en overige belastingen' stijgt van 14,9 procent van het bbp in 2006 naar 17,3 procent in 2040. Deze stijging wordt volgens het CPB zo goed als volledig veroorzaakt door de toename van de inkomsten uit 'indirecte belastingen', terwijl de inkomsten uit 'overige belastingen' nauwelijks zullen wijzigen (Van Ewijk et al., 2006). Voor de inkomsten uit successierechten die deel uitmaken van de 'overige belastingen' neemt het CPB stilzwijgend aan dat ze ook niet zullen wijzigen. Het ontbreken van een argument voor die aanname is in elk geval een groot gemis, omdat het aannemelijk is dat juist vanwege de vergrijzing de inkomsten uit successierechten zullen gaan stijgen.

In 2005 waren de inkomsten uit successierechten goed voor 1,7 miljard euro, ofwel 0,35 procent van het bbp. Deze inkomsten zijn afhankelijk van het aantal erflaters, het vermogen van erflaters en van de mate waarin erfenissen naar partner of kinderen (laag tarief) of naar derden (hoog tarief) gaan. Voor elk van deze drie factoren geldt dat ze zich zodanig ontwikkelen, dat de belastinginkomsten uit successierechten stijgen en dat bij ongewijzigd beleid de staatsschuld daardoor terugloopt. Om een vergelijking te kunnen maken met de berekeningen van het CPB, zullen we een prognose opstellen voor de belastinginkomsten uit successierechten voor de periode 2011-2100 in vergelijking met het basisjaar 2005.

Meer erflaters

Het aantal sterfgevallen zal de komende decennia toenemen: van 143.000 in 2005 naar een top van

tabel 1

Gevolgen van vergrijzing voor overheidsfinanciën bij ongewijzigd beleid (in % van het BBP)^a

	2006	2011	2020	2040	2060	2100
<i>Stijgende uitgaven door vergrijzing</i>						
Sociale zekerheid	12,0	12,4	13,5	15,5	14,5	14,9
Gezondheidszorg	8,8	9,3	10,3	13,1	12,5	12,6
<i>Inkomsten stijgen niet voldoende</i>						
Inkomensbelasting en sociale premies	21,8	23,1	23,7	25,3	24,9	25,2
Indirecte en overige belastingen	14,9	15,6	15,9	17,3	16,7	16,8
waarvan consumptie door 65-plussers	1,9	2,2	2,9	4,2	3,6	3,7
Aardgasbaten	1,6	1,2	0,8	0,1	0,0	0,0
<i>Staatsschuld en rente betalingen lopen op</i>						
Staatsschuld in % BBP	54,4	47,7	41,0	74,5	126,4	213,3
Rente betalingen	2,5	2,0	1,5	2,5	4,2	7,2

^a De cijfers zijn gebaseerd op Van Ewijk et al. (2006). De auteurs betrekken hun cijfers uit berekeningen met het GAMMA-model. In dat model worden onder meer de inkomsten en uitgaven van de overheid gerelateerd aan de leeftijdsopbouw van de bevolking.

Prognose effect stijgend aantal overledenen op inkomsten uit successierechten^a

	2005	2011	2020	2040	2060	2100
Aantal 65-plussers (x mln)	2280	2666	3244	3983	3557	3841
Aantal overledenen (x 1000)	143	151	169	222	196	209
Effect toename aantal overledenen op successierechten (2005=1)	1,00	1,06	1,18	1,55	1,37	1,46

a We bepalen het effect op de successierechten van het aantal overledenen als index ten opzichte van het basisjaar 2005 voor de periode 2005-2049 als: OV_R / OV_{2005} en voor de periode 2050-2100 als: $(29.185 + 46,8 \times PL_R) / OV_{2005}$. Waarbij: OV_{2005} = aantal overledenen in basisjaar 2005, OV_R = aantal overledenen in rekenjaar R volgens prognose CBS en PL_R = aantal 65-plussers in rekenjaar R volgens prognose CPB.

226.000 in 2047. Daarna zal dit aantal langzaam dalen (CBS, 2004). Hierdoor neemt het aantal erflaters navenant toe, waardoor de belastingopbrengsten uit successierecht stijgen. Om de omvang van dit effect te kunnen berekenen, hanteren we de hierna volgende veronderstellingen.

Het CBS heeft een prognose van het aantal sterfgevallen voor de periode tot 2050. Voor de periode daarna kunnen we gebruik maken van de prognose van het CPB van het aantal 65-plussers voor de jaren 2006, 2020, 2040, 2060 en 2100 (Van Ewijk et al., 2006). Als we daar voor 2006, 2020 en 2040 de prognose van het CBS van het aantal sterfgevallen naast leggen, dan blijkt er een sterke correlatie te zijn ($R^2=0,93$). Dankzij dit verband kunnen we een verwachting voor het aantal sterfgevallen na 2050 opstellen.

Voor wat betreft het aantal 65-plussers in de jaren waarvoor het CPB géén prognose geeft, nemen we aan dat dit aantal zich lineair ontwikkelt tussen de jaren waarvoor het CPB wél een prognose geeft. Ten slotte nemen we aan dat de belastinginkomsten uit successierechten lineair samenhangen met het absolute aantal sterfgevallen.

Met de bovenstaande veronderstellingen kunnen we uit het aantal 65-plussers en het verwachte aantal sterfgevallen het effect op de successierechten van het aantal overledenen berekenen (zie tabel 2) Vanwege dit effect verwachten we dat in 2040 de successierechten 1,55 maal meer zullen opleveren dan in 2005. In de jaren daarna neemt de omvang van dit effect enigszins af.

Groter vermogen van erflaters

De erfenissen van de mensen die in 2005 zijn overleden, leverden de overheid 1,7 miljard euro aan successierechten op. In de komende periode overlijden mensen die gedurende hun leven een hoger inkomen hebben genoten. Zij zullen grotere erfenissen nalaten, waardoor de overheid meer belastinginkomsten op successierechten binnenkrijgt. Om een precieze berekening te geven van dit effect is meer studie vereist, maar we kunnen wel een schatting maken door komende generaties erflaters te vergelijken met de erflaters van 2005. Daarbij gaan we uit van de hierna volgende veronderstellingen.

We nemen aan dat de verschuldigde successierechten lineair gerelateerd zijn aan de omvang van de nalatenschap en dat deze op haar beurt lineair gerelateerd is aan de som van het inkomen geno-

ten tijdens het leven. Dit zal onze schatting op drie manieren conservatief maken.

Ten eerste zijn bij grotere vermogens relatief meer successierechten verschuldigd. Toekomstige erflaters vallen daardoor in een hogere tariefgroep. Doordat we dit effect negeren, zal onze schatting van de toekomstige belastingopbrengsten in feite te laag zijn.

Ten tweede heeft het inkomen van mensen aan het begin van hun carrière een groter effect op hun nalatenschap dan het inkomen aan het eind van hun carrière. Het gespaarde gedeelte op vroeg genoten inkomen is namelijk langer rentedragend. We negeren dit effect en nemen de som van het inkomen als leidraad. Dit maakt onze schatting conservatief, omdat de komende generaties erflaters een hoger startsalarij hadden bij hun carrière dan de generatie van 2005.

Ten derde sparen mensen met een hoger inkomen feitelijk een groter deel van hun inkomen (CBS, 1999). Omdat de besparingen de basis zijn voor de nalatenschap, zal die ook sterker stijgen bij een hoger gemiddeld inkomen. We negeren deze extra stijging en doen de conservatieve aanname dat mensen ondanks de gestegen inkomens een vast deel daarvan zijn blijven sparen.

De volgende aanname betreft de periode waarin het inkomen wordt verdiend. We nemen aan dat mensen hun inkomen gemiddeld verdienen tussen het 20ste en 63ste levensjaar.

Verder schatten we het verschil in de som van het inkomen tijdens het leven van de erflaters van 2005 en die van de erflaters van een later jaar als het verschil in de som van het bbp per hoofd van de bevolking gedurende de carrière van beide generaties erflaters. Vanwege de aanname van lineaire verbanden (de eerste aanname) betekent dit dat als de som van het bbp per hoofd [van de bevolking?] in de jaren van de carrière van een generatie tweemaal zo hoog is als die van de generatie van 2005, dat dan ook de successierechten tweemaal zo hoog zullen zijn.

Voor de periode van 1949 (start carrière erflaters van 2005) tot 2006 hanteren we de door het CBS gepubliceerde cijfers voor het netto bbp tegen marktprijzen. We corrigeren voor inflatie door dit netto binnenlands product te herleiden naar het prijspeil van 1990, eveneens door het CBS gepubliceerd. Voor de periode na 2006 gaan we uit van een trendmatige reële groei van het bbp met 1,4 procent (conform aannamen CPB in recente studies, bijvoorbeeld (Jansen, 2006)). Doordat mensen langer leven, genieten ze ook langer van hun pensioen. We gaan ervan uit dat ze gedurende hun pensioen jaarlijks vier procent op hun vermogen interen. Ter illustratie: de erflaters van 2040 zijn gemiddeld 78,3 jaar oud en zijn dan 15,3 jaar gepensioneerd geweest, terwijl de erflaters van 2005 gemiddeld 75,8 jaar oud waren en 12,8 jaar gepensioneerd zijn geweest. Dit betekent dat de erflaters van 2040 ongeveer tien procent meer van hun vermogen voor hun pensioen aanwenden.

Op basis van de bovenstaande veronderstellingen berekenen we het effect op de successierechten van de sterkere vermogenspositie van de komende generaties erflaters (zie tabel 3). Vanwege dit effect verwachten we dat in 2040 de successierechten 1,83 maal meer zullen opleveren dan in 2005. In de jaren daarna neemt de omvang van dit effect nog verder toe.

Meer erflaters zonder kinderen

De tarieven van successierecht bij erfenissen aan verre familie of derden zijn twee- tot vijfmaal hoger dan de tarieven bij erfenissen aan kinderen of aan de

tabel 3

Prognose effect verbeterde vermogenspositie van erflaters op inkomsten uit successierechten^a

	2005	2011	2020	2040	2060	2100
Gemiddelde leeftijd overledenen (jaren)	75,8	76,3	76,9	78,2	79,7	82,5
Werkzame leven (periode)	1949-92	1955-98	1963-06	1982-25	2000-43	2038-81
Som bbp per hoofd gedurende werkzame leven (x 1000 euro, prijspeil 1990)	467	545	679	975	1390	2782
Effect toename vermogenspositie overledenen op successierechten (2005 = 1)	1,00	1,14	1,39	1,83	2,29	3,35

a Het effect op de successierechten van de sterkere vermogenspositie van de komende generaties erflaters als index ten opzicht van het basisjaar 2005 is bepaald als: $\frac{\Sigma \text{BBP}_R}{\Sigma \text{BBP}_{2005}} \times (2 - (1,04)^{\text{PSR}})$. Waarbij: ΣBBP_R = som (BBP_i / P_i) over periode werkzame leven van erflaters in rekenjaar R; ΣBBP_{2005} = som (BBP_i / P_i) over periode werkzame leven (1949-1992) van erflaters in basisjaar 2005; BBP_i = bbp per hoofd van de bevolking in jaar i; P_i = consumenten prijsindex in jaar i met 1990=100; PSR = aantal jaar dat de erflaters van rekenjaar R langer van hun pensioen hebben genoten dan de erflaters van 2005. Het getal van 1,04 in de formule geeft aan dat we ervan uitgaan dat gepensioneerden jaarlijks 4% op hun vermogen interen.

levenspartner. Helaas is weinig onderzoek beschikbaar over het aantal erflaters zonder kinderen. Bij het CBS is alleen bekend welk percentage van de vrouwen die in een bepaald jaar zijn geboren, kinderloos is gebleven (CBS, 2004). We kunnen deze statistiek gebruiken als benadering van het aantal erflaters zonder kinderen in een bepaald jaar. Deze statistiek is pas vanaf 1935 beschikbaar, terwijl we voor ons basisjaar 2005 verder terug moeten. In elk geval tot 1929, het jaar waarin de overledenen van 2005 gemiddeld geboren zijn, of zelfs nog een paar jaar eerder, omdat de in 2005 overleden vrouwen gemiddeld vóór 1929 geboren zijn. We hanteren daarom de hierna volgende aannames.

Van de vrouwen die in 1935 zijn geboren, bleef 11,7 procent kinderloos. Dit percentage in de jaren daarvoor lag hoger (Dykstra, 1998). We veronderstellen dat het in 1929 13 procent was. Dit percentage kunnen we gebruiken als schatting van het aandeel kinderloze erflaters in 2005.

Van de vrouwen die na 1970 zijn geboren, is het percentage dat kinderloos blijft nog onbekend. Het CBS schat dit percentage voor de generatie vrouwen van 1970 op 18,1 en voor de generatie vrouwen van 1992 op 20,0. We doen hier een voorzichtigere aanname door ervan uit te gaan dat het percentage van 20,0 pas met de generatie van 2018 wordt bereikt (de generatie die gemiddeld in het jaar 2100 zal komen te overlijden) en dat het tussen 1971 en 2018 lineair toeneemt.

Als er al een verschil is tussen het percentage kinderloze mannen en het percentage kinderloze vrouwen, dan nemen we aan dat dit verschil door de jaren heen constant is. Aangezien we steeds een vergelijking maken met het basisjaar 2005 hoeven we daarom verder geen rekening te houden met dit eventuele verschil.

Ten slotte doen we de aanname dat het tarief op erfenissen aan anderen dan kinderen gemiddeld tweemaal zo hoog is. Hoewel het tarief voor verre familieleden nog veel verder kan oplopen, moeten we er rekening mee houden dat erflaters zonder kinderen hun nalatenschap aan goede doelen zouden kunnen schenken. Voor nalatenschappen aan goede doelen geldt een laag tarief of zelfs een vrijstelling.

Met de bovenstaande veronderstellingen berekenen we het effect op de successierechten van de toename van het aandeel kinderloze erflaters (zie tabel 4).

Vanwege dit effect verwachten we dat in 2040 de successierechten 1,04 maal meer zullen opleveren dan in 2005. In de jaren daarna neemt de omvang van dit effect nog verder toe.

Meer belastinginkomsten uit successierechten

Uit de tabellen 2, 3 en 4 wordt duidelijk dat we een aanzienlijke stijging van de belastinginkomsten uit successierechten tegemoet kunnen zien op grond van een toename van het aantal erflaters, hun vermogen en het aandeel erflaters zonder kinderen. Omdat deze drie factoren een lineair effect op de successierechten hebben, kunnen we het totale gecombineerde effect berekenen door ze te vermenigvuldigen. De te verwachten inkomsten uit successierechten kunnen we bepalen als het product van dit gecombineerde effect en de inkomsten van 1,7 miljard euro in het basisjaar (zie tabel 5).

Er zijn maar weinig historische gegevens beschikbaar omtrent de inkomsten uit successierechten waarmee we onze berekeningen direct kunnen toetsen. Het CBS heeft alleen gegevens over de laatste vijf jaar (CBS, 2006). Voor die jaren is in elk geval sprake van een correlatie tussen enerzijds de inkomsten uit successierecht en anderzijds het aantal overledenen en de som van het bbp per hoofd van de bevolking gedurende het werkzame leven van de erflaters.

Maar de fluctuatie in de variabelen is over deze korte periode van vijf jaar te gering om statistisch relevante conclusies te kunnen trekken. In elk geval is in het voorgaande voldoende beargumenteerd dat de inkomsten uit successierechten sterk zullen stijgen.

Voor een vergelijking met de prognoses van het CPB (Van Ewijk et al., 2006), moeten we doorrekenen hoe de staatsschuld zich in percentage van het bbp zou ontwikkelen als de stijging van de inkomsten uit successierechten voor aflossing gebruikt zou worden. Omdat alle bedragen in het voorgaande in reële termen zijn (inflatie is verdisconteerd), kunnen

tabel 4

Prognose effect toename deel kinderloze overledenen op inkomsten uit successierechten^a

	2005	2011	2020	2040	2060	2100
Overledenen waren gemiddeld geboren in	1929	1935	1943	1962	1980	2018
Van vrouwen geboren in dat jaar bleef kinderloos (deel van totaal vrouwen)	0,13	0,12	0,10	0,18	0,19	0,20
Effect toename deel kinderloze overledenen op successierechten (2005 = 1)	1,00	0,99	0,98	1,04	1,05	1,06

a Het effect op de successierechten van de toename van het aandeel kinderloze erflaters als index ten opzicht van het basisjaar 2005 is als volgt bepaald: $\frac{((1-KN1)+2 \times KN1)}{((1-KNO)+2 \times KNO)}$. Waarbij: KNO = deel van erflaters dat geen kinderen had in basisjaar 2005; KN1 = deel van erflaters dat geen kinderen had in rekenjaar.

tabel 5

Verwachte ontwikkeling van de belastinginkomsten uit successierechten

	2005	2011	2020	2040	2060	2100
Effect toename aantal overledenen op successierechten (2005 = 1)	1,00	1,06	1,18	1,55	1,37	1,46
Effect toename vermogenspositie overledenen op successierechten (2005 = 1)	1,00	1,14	1,39	1,83	2,29	3,35
Effect toename deel kinderloze overledenen op successierechten (2005 = 1) X	1,00	0,99	0,98	1,04	1,05	1,06
Gecombineerd effect op successierechten Inkomsten uit successierechten	1,00	1,19	1,60	2,95	3,28	5,19
(gecombineerd effect x 1,7 mrd. euro)	1,7	2,0	2,7	5,0	5,6	8,8

tabel 6

Afname staatsschuld door aflossing met gestegen inkomsten uit successierechten

	2005	2011	2020	2040	2060	2100
Stijging inkomsten uit successierechten t.o.v. 2005, gebruikt voor aflossing (mrd. euro)	0	0,3	1,0	3,3	3,9	7,1
Daling rentebetalingen door lagere staatsschuld, gebruikt voor aflossing (mrd. euro)	0,0	0,0	0,3	3,0	11,2	72,5
Afname staatsschuld (= som jaarlijkse extra aflossingen) (mrd. euro)	0,0	1,2	8,8	82,4	294,3	1892,3
Bbp (mrd. euro)	493,0	535,9	607,3	802,0	1059,1	1846,9
Afname staatsschuld in % van bbp	0,0	0,2	1,5	10,3	27,8	102,5

we gebruikmaken van het verwachte reële bbp. We hanteren wederom de aanname van een trendmatige groei van 1,4 procent per jaar. Bij aflossing van de staatsschuld wordt een besparing op de rentebetalingen gerealiseerd. We gaan daarbij uit van een rentevoet van vier procent –gelijk Jansen (Jansen, 2006)– en nemen aan dat de besparingen op de rentebetalingen gebruikt worden om de staatsschuld nog verder af te lossen. De afname van de staatsschuld kunnen we aftrekken van de prognose van het CPB (zie tabel 1). Per saldo blijken de overheidsfinanciën veel minder uit de hand te lopen dan het CPB verwacht (zie tabel 6).

Conclusie

Bij de aanbeveling aan toekomstige kabinetten om elf miljard euro aan besparingen op de begroting door te voeren (Jansen, 2006), is geen rekening gehouden met de verwachte stijging van de inkomsten uit successierecht. De aanbeveling is daardoor veel te zwaar aangezet. Het CPB berekent een stijging van de staatsschuld tot 126,4 procent in 2060 en zelfs 213,3 procent in 2100. Maar als we daar de aflossing uit successierechten van aftrekken, dan komen we uit op 98,6 procent in 2060 en 110,8 procent in 2100. Een extra jaarlijkse aflossing van 2,3 miljard zou dan al voldoende zijn om de staatsschuld in geen enkel jaar meer boven de zestig procent van het bbp te laten uitkomen. Daarmee voldoet de staatsschuld aan de eis van het Verdrag van Maastricht.

Het CPB doet er goed aan om de belastinginkomsten uit successierechten afzonderlijk door te rekenen in plaats van stilzwijgend aan te nemen dat ze niet zullen veranderen. Met die doorrekening kan alsnog een goed advies aan komende kabinetten gegeven worden. Tot dat moment kan de politiek haar kruid het beste droog houden. Discussies over fiscalisering van de AOW of verhoging van de pensioengerechtigde leeftijd leveren vooral onzekerheid op bij economische actoren en dat kan alleen maar een averechtse uitwerking hebben op het bbp.

LITERATUUR

- CBS (2004) *Bevolkingsprognose 2004-2049*. Voorburg: Centraal Bureau voor de statistiek, beschikbaar via Statline
- CBS (2006) *Belasting op inkomen en vermogen in ESR95 categorieën 1999-2005*. Voorburg: Centraal Bureau voor de statistiek, beschikbaar via Statline.
- CBS (1999) *Jaarboek Welvaartsverdeling 1999*. Voorburg: Centraal Bureau voor de statistiek.
- Dykstra, P.A. (1998) Oud en kinderloos. *DEMOS*, 14 (2). Den Haag: Nederlands Interdisciplinair Demografisch Instituut.
- Ewijk, C. van, N. Draper, H. ter Rele & E. Westerhout (2006) *Ageing and the sustainability of Dutch public finances*. Den Haag: Centraal Planbureau.
- Jansen, C.L., (2006) *Boekhoudkundige berekening budgettaire ruimte 2008-2011*. CPB 118. Den Haag: Centraal Planbureau.